

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Факултет по журналистика и масова комуникация

Катедра „История и теория на журналистиката“

Кристина Дончева Баксанова

**ГЕРМАНИЯ И ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ
ДЪРЖАВИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА.
ПОДХОДИ НА ОТРАЗЯВАНЕ ОТ ДОЙЧЕ ВЕЛЕ ТВ
И ЦЕ ДЕ ЕФ
(2013–2015)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

по професионално направление:

3. 5. Обществени комуникации и информационни науки

(Международна журналистика)

София, ноември 2017

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на заседание на катедра „История и теория на журналистиката“ на Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски, проведено на 13.12.2017 г.

Дисертационният труд е в обем от 279 страници и включва: увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Библиографията включва 212 източника, от които 22 на кирилица, 94 на латиница и 83 документи и други източници, както шест дълбочинни интервюта, осъществени специално за изследването, и седем избрани видеоматериала.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	5
Първа глава. Германската външна политика след обединението	16
1. Външнополитически задачи пред обединена Германия (1990 – 2013)	24
2. Нови тенденции във външната политика на ФРГ (2013-2015)	44
2.1. Вътрешнополитическият дебат за нова международна роля на ФРГ	45
2.2. Отзвукът в медиите	77
Втора глава. Германската външна политика към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа	92
1. Германия и разпадането на Югославия	93
2. Политиката на ФРГ в ЕС и в НАТО към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа	126
3. Инициативата „Берлински процес“ към Западните Балкани	150
Трета глава. Подходи на отразяване на външната политика към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа в германските обществени медии. Изследване на Дойче Веле ТВ и на Це Де Еф (2013-2015)	161
1. Обща характеристика на германските обществени медии	166
1.1. Структура, функции и философия на Це Де Еф	175
1.2. Структура, функции и философия на Дойче Веле	180
2. Тенденции в отразяването на теми от постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа. Изследване и анализ на специализираните предавания на Дойче Веле ТВ и на Це Де Еф (2013–2015)	188
2.1. Изследване и анализ на специализираните предавания на Це Де Еф (2013–2015)	192
2.2. Изследване и анализ на специализираните предавания на Дойче Веле ТВ (2013–2015)	215
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	232
БИБЛИОГРАФИЯ	240
ПРИЛОЖЕНИЕ 1 Система на обществените медии във ФРГ	254

ПРИЛОЖЕНИЕ 2 Връзки между обществените медии във ФРГ.....	255
ПРИЛОЖЕНИЕ 3 Структура на Дойче Веле.....	256
ПРИЛОЖЕНИЕ 4 Структура на Це Де Еф	257
ПРИЛОЖЕНИЕ 5 Изследване на Баварската телевизия.....	258
ПРИЛОЖЕНИЕ 6	259
1. Це Де Еф разпределение на програмата през 2015 г.....	259
2. Дял сред аудиторията.....	259
ПРИЛОЖЕНИЕ 7.....	260
1. Це Де Еф Кореспондентски бюра и шатни служители в тях.....	260
2. Кореспондентска мрежа на Це Де Еф в Европа.....	260
ПРИЛОЖЕНИЕ 8 Интервюта.....	261

Изследователски избори, основна теза и актуалност на проблема

Динамиката в международните отношения през последните години, новите кризи, които засегнаха Европа, политическите инициативи на ФРГ, както и икономическият растеж в страната и лидерската ѝ позиция в процесите на глобализацията са повод отново да се заговори за нея и ролята ѝ на световната политическа сцена. Страната направи политическа заявка за по-активно международно участие.

Тези процеси са основание да се формулира тезата, че от 2014 г. външната политика на Федерална република Германия навлиза в нов етап.

Въпросът за новата външна политика на ФРГ се оказва най-важната тема през 2014 г. и 2015 г. както за политиците и експертите, така и за медиите и за обществото в Германия.

Всичко това определя *избора* на темата на настоящия дисертационен труд, който се опитва да представи основните тези и нови тенденции във външната политика на ФРГ. Войните в Югославия и решенията, които тогава трябваше да бъдат взети, оказаха съществено влияние върху външната политика на Германия, затова фокусът в изследването е насочен конкретно към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа.

Интензивните процеси в световната политика рефлектират и върху медиите. Много от глобалните телевизионни канали променят програмите си, за да разширят аудиторията и влиянието си върху формирането на обществените позиции. Медиите запазват ролята си на „четвърта власт“ в национален план, но стават и инструменти на публичната дипломация в международните отношения. Затова настоящото изследване се насочва към две сходни по структура, но различни по функции германски телевизии – глобалния канал Дойче Веле ТВ и обществената телевизия Це Де Еф.

Анализирано е как те отразяват теми, свързани с постсоциалистическите държави от Югоизточна Европа.

Актуалността на темата се определя от няколко основни фактора. Първият от тях е актуалността на събитията. Когато започна проучването на темата в началото на 2014 г., едва ли можеше да се предвиди колко важни и необходими ще се окажат за Европа и света германските позиции по кризата в Украйна и анексирането на Крим от Русия, по изострянето на конфликта в Сирия, по отварянето на границите и приемането в Европа на над един милион бежанци от Близкия изток и Африка. Едва ли някой можеше да допусне, че терорът ще се настани в Европа, а страхът от него ще възроди популизма в политическия дневен ред и че дори крайнодясна партия отново ще влезе в германския парламент. Едва ли някой вярваше, че когато Брюксел говори за реформи, Лондон ще реши да напусне Европейския съюз, а погледите ще се отправят към Берлин и Париж.

Новата по-отговорна позиция на ФРГ поставя въпроса какви ще бъдат приоритетите ѝ и в каква степен националните интереси ще определят решения, свързани с европейската и световната политика.

За постсоциалистическите държави от Югоизточна Европа и конкретно за тези от Западните Балкани, които се стремят да станат част от европейското семейство, след напускането на Великобритания от ЕС, ФРГ стана най-важният посредник в диалога с Брюксел. Тази главна роля ѝ е определена както от европейския ангажимент на страната и политиката ѝ за разширяване на ЕС, така и от историческите, културните и икономическите връзки с региона, както и от националните ѝ интереси и овладяването на миграционния поток на жители от Западните Балкани към ФРГ. Проучването на германската политика към региона е важно и в контекста на българското председателство на Съвета на ЕС, по време на което Западните Балкани и европейската им перспектива са сред приоритетните теми.

Вторият фактор, който изтъква актуалността на темата, е както представянето на стратегиите за нейното развитие, възможните ползи и рискове в европейски и световен контекст, така и необходимостта от научен прочит на процесите и причините, довели до промяна на външната политика на ФРГ. От изключителна важност е да се осветли как по-активната германска външна политика влияе върху държавите в Югоизточна Европа и по-конкретно върху европейската перспектива на Западните Балкани, където все още демократичните реформи са в доста начален стадий.

Още един фактор определя актуалността на темата – липсват достатъчно проучвания върху медийното присъствие на постсоциалистическите държави от Югоизточна Европа в германските обществени медии, които са важен фактор за формиране на обществено мнение.

Външната политика на ФРГ след 1990 г. е във фокуса на много изследователи.

В германските научни среди темата е особено актуална през 90-те години на XX век, когато обединената страна търси своята нова позиция и трябва да взема важни решения, свързани с конфликтите в Югославия и очакванията на международните ѝ партньори. От този период са значителна част от научните трудове, развити тези, както и поредица послания в политическото говорене на германските държавници. Още тогава е въведен терминът „по-голяма отговорност“ на международната сцена, който става определящ в новия етап на външната политика на страната.

Вторият период на засилен интерес по темата сред германската научна общност съвпада с периода на настоящото изследване и затова се превръща в изследователско предизвикателство. Голяма част от

публикации са от 2015 г. – година след като в страната е проведен широк обществен дебат за новата външнополитическа роля на ФРГ – „Проект 2014“.

Дисертацията разглежда както утвърдени теоретични концепции, така и най-новите научни тези, за да очертае по-ясно тенденциите и за да защити *изследователската хипотеза, че през 2014 г. настъпва нов етап във външната политика на ФРГ. В този нов етап страната демонстрира по-голяма активност на международната сцена и насочва интерес отново към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа.*

Сложността при проучването идва и от факта, че за германската външна политика след 1989 г. научната литература на български език е оскъдна.

Изследването се ограничава в периода 2013 г. – 2015 г. Основание за тази *хронологична граница е хипотезата на автора, че това е период, който поставя началото на стратегическата промяна.* Периодът обхваща исторически събития, в хода на които е дадена заявка за нова външнополитическа визия – 100 години от началото на Първата световна война, 50-годишнината на Мюнхенската конференция по сигурността, 75 години от издигането на Берлинската стена и 25 години от събарянето ѝ. Заедно със заявката на управляващите за по-активна външна политика във ФРГ е проведен обществен дебат. Избухват световни кризи, които в настъпилия нов етап са първи предизвикателства към германските политици – Украинската криза (в края на 2013 и през 2014 г.) и бежанският поток към Европа (от лятото на 2015 г.). В този период започва и нова германска инициатива към Западните Балкани.

В медиен план настъпва нов етап в развитието на глобалния канал Дойче Веле и стартира нова телевизионна програма, изцяло на английски език. В страната е проведена структурна реформа в обществено-правните медии след като Конституционният съд излиза с позиция, че трябва да се

намали политическото влияние в медиите. Реформата пряко засяга Це Де Еф.

Изследователската хипотеза е, че през 2014 г. ФРГ започва нов етап във външната си политика, като запазва приемствеността, но развива и нови външнополитически концепции. Новият етап се характеризира с по-активни действия при възникналите кризи – на политическо, дипломатическо и икономическо ниво. Интензивните миграционни процеси от и през Западните Балкани към ФРГ връщат германския интерес към Югоизточна Европа. Политиците разпознават по-бързо от медиите възможните кризи и проблеми, свързани с региона, и предлагат решение – нова германска инициатива за Западните Балкани.

Обектът на изследването е външната политика на ФРГ и по-специално външната политика към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа.

Предмет на изследователския интерес са програмите на глобалния канал Дойче Веле ТВ и на обществената телевизия Це Де Еф и по-специално съдържанието на информационните и специализираните актуални предавания на двете медии, както и подходите на отразяване на теми, свързани с постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа.

Проучени са основни научни концепции за външната политика на страната, общественият дебат във ФРГ, новият проект „Преглед 2014“; инициативата „Берлински процес“ към Западните Балкани. Заради широкия обхват на темата са разгледани само ключови моменти от външната политика на ФРГ, които водят до промяната и навлизането в новия етап.

Изследването си поставя следните цели:

- да анализира ключови външнополитически задачи и етапи от развитието на външната политика на ФРГ след 1990 г.;

- чрез теоретични аргументи, исторически подход и анализ на събитията да осветли какви външнополитически промени настъпват и как те се отразяват на отношенията със страните от разглеждания регион;
- с осъществяването на емпирично изследване, дълбочинни интервюта и преки наблюдения да установи каква е взаимовръзката между германската политика към страните от Югоизточна Европа и разглежданите медии; дали по-активната дипломация поражда по-голям медиен интерес, кои теми от региона привличат обществен интерес, кога попадат в дневния ред на двете медии, какви са подходите в отразяването и как изборът на теми влияе върху формирането на обществено мнение.

Задачите, които си поставя дисертацията, са:

- ✓ да представи основни политически послания, позиции, теоретични концепции, нови политически инициативи, обществени нагласи, които да подкрепят по теоретичен път тезата, че ФРГ увеличава активността във външната си политика, както и че поставя сред приоритетите на външнополитическия дневен ред страните от Югоизточна Европа;
- ✓ да събере и анализира емпирични данни, с които да докаже хипотезата, че по-активната национална политика не предполага по-активно медийно отразяване;
- ✓ да открие различия и сходства в подходите на отразяване от телевизия, насочена към аудитория във ФРГ, и телевизия, насочена към аудитория извън ФРГ;
- ✓ да направи изводи за медийното отразяване на темите от постсоциалистическите държави в програмата на двете влиятелни германски телевизии.

Анализът на журналистическите репортажи ще се опита да установи, кога медийният интерес към постсоциалистическите държави е по-голям и дали има връзка с политическия дневен ред.

Няколко са трудностите, които възникнаха по време на изследването. От една страна, това бе интензивният дебат за бъдещата роля на ФРГ, който се случи през 2014 г., а през 2015 г. нарасна броят на новите научни публикации. От друга страна, бяха динамиката на събитията и сложността на кризите, чието развитие трябваше да се проследи паралелно с увеличението на медийния интерес. Съществена трудност за проучването се оказа и законодателната рамка, която ограничава до седем дни публикуването на видеоматериалите от новинарските емисии и част от актуалните предавания на обществените медии във ФРГ.

Методологията на изследването представлява комплексен подход, който включва: проучване на първични източници – оригинални документи, речи, прессъобщения, закони, нормативни актове, мемоари – на български, немски и английски език; анализ и синтез на научни тези и теории; исторически метод; индивидуални дълбочинни интервюта; преки наблюдения на автора от практиката му на журналист, следящ политическите процеси във ФРГ; контент анализ на телевизионни репортажи на Дойче Веле ТВ и на Це Де Еф, публикувани в интернет-страницата на медията в периода 2013–2015 г.

Очакваният резултат от изследването е да се осветлят новите моменти във външната политика на ФРГ, които да обяснят процесите на взимане на решения в контекста на европейската и евроатлантическата политика на ФРГ към държавите от Югоизточна Европа. Друг очакван резултат е да се направи моментна снимка на медийното отразяване на региона от двете големи германски телевизии Це Де Еф и Дойче Веле ТВ, което да открие възможни проблеми, слабости и предизвикателства в представянето на образа на „другия“.

Дисертационният труд е с *обем* от 279 страници и включва: увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Използвани са 212 източника, от които 22 на кирилица, 94 на латиница, както и 83 документа, шест интервюта и седем избрани видеоматериала.

Дисертационният труд е разделен на два дяла – *теоретичен* и *емпиричен*.

Теоретичният дял обхваща първа и втора глава, които проследяват германската външна политика след 1989 г., новото ѝ развитие в периода 2013 г. – 2015 г., както и политиката на ФРГ към държавите от Югоизточна Европа.

Първа глава има два раздела. Първият е „Външнополитическите задачи пред обединена Германия (1990–2012)”. Вторият е озаглавен „Нови тенденции във външната политика на ФРГ (2013–2015)”, като има два подраздела: „Вътрешнополитическият дебат за нова международна роля на ФРГ” и „Отзвукът в медиите”.

За да бъде защитена тезата за *нов етап във външната политика на ФРГ* в първа глава са представени периодите в развитието на германската външна политика след 1945 г.

С капитулацията през май 1945 г. Германия губи ролята си на „велика сила“ (Großmacht) в международните отношения, а заради разделянето на две държави – дълго време и правото да бъде равноправен играч.

Три са основните периоди в развитието на германската външна политика след 1945 г., които водят до промяна и ново позициониране на страната като важен външнополитически фактор. Те са свързани и със световни исторически и политически обрати.

Първият етап обхваща годините на Студената война – периода от края на Втората световна война и загубата на суверенитет и разделянето на две държави (1945–1989). Основните усилия във външната политика на

ФРГ са свързани с възстановяването на автономността и решението на „германския въпрос“, което е постигнато с обединението на Германия.

Вторият етап настъпва след падането на Берлинската стена и обединението (1989–2013). В този период сред водещите приоритети е разширяването на търговските връзки и увеличаването на инвестициите, което е предпоставка за икономически растеж и благоденствие на страната. След обединението Германия трябва да преодолее предизвикателствата, свързани със сливането на две различни икономики.

Третият етап на промяна във външната политика на ФРГ започна от 2014 г. Основание за неговото датиране е началото на вътрешнополитически и обществен дебат във Федералната република за новата роля и отговорност на страната в света и поредица изявления на основните политически фигури.

Този период е свързан с желанието на страната за по-сериозно позициониране във все още формиращия се нов световен ред. Аргументите за промяната са, от една страна, глобализацията, появата на нови участници, новите световни заплахи, а от друга – върнатото доверие към страната, успешното ѝ справяне с финансовата криза в ЕС, както и икономическите ѝ показатели и лидерството в технологиите.

Има две основни тези в изучаването на външната политика на Германия след 1989 година. Според едната обединението променя външнополитическата роля на страната, но тя продължава да работи по формулата „Приемственост чрез промяна“¹. Другата теза гласи, че външната политика на страната остава непроменена спрямо познатите политики и партньори на ФРГ.

В първите години след падането на Берлинската стена Германия запазва традиционните линии във външната си политика и обвързаността си със западните партньори, но настъпилите промени в световния ред,

¹HITZ, Wolfram. Perspektiven der deutschen Außenpolitik seit 1989, In *Deutsche Außenpolitik*, 3/2009, с.52.

нововъзникналите кризи и конфликти, икономическата експанзия на страните от азиатско-тихоокеанския регион и бумът на новите технологии в този период налагат промяна в поведението на страната на международната сцена. Тази промяна настъпва плавно, в началото плахо – с допускането на грешки, затова някои изследователи го определят като „учебни години за германската външна политика след края на Студената война“².

Периодът 1990–2013 г. може да бъде определен и като подготвителен за следващия нов етап във външната политика на страната, който започва от 2014 г. и в който Германия открито заявява *готовност за нова международна роля с поемане на по-голяма отговорност*.

За да се защити тезата за „*приемственост чрез промяна*“, в първа глава са представени основни концепции във външната политика на ФРГ в годините на Студената война, които променят не само позицията на страната, но и дневния ред на Европа и света – като концепцията на Конрад Аденауер за „обвързване със Запада“, „политиката на малките стъпки“ на Вили Брант, която прераства в политика към източноевропейските държави, „мирната политика“ на Хелмут Кол и Ханс-Дитрих Геншер. Обяснени и анализирани са различни научни тези за развитие на германската външна политика след обединението, представени са критики към и възможни рискове пред тях.

При представяне на външнополитическите задачи на ФРГ след 1990 г. се отбелязват тезите на Ханс Маул, Кристиан Хаке, Михаел Стаак, както и критичността на Улрих Бек и философа Юрген Хабермас.

Изяснен е терминът „велика сила“ (Großmacht). Политологът проф. Ханс Маул му дава две определения: първото е държава, която има повече влияние на международната сцена. Основните ѝ характеристики за влияние са техническите ресурси и икономическият ѝ потенциал, военният

² Определението е на историка и публицист Йоша Шмирер – б.а.

потенциал и т.нар. „мека сила“ (soft power) – възможност за влияние и лидерство чрез убеждаване.³ Втората трактовка е, когато определени казуси, кризи или ситуации са използвани като възможност за едностранно влияние. „Опасността“ Германия да се превърне в нов хегемон е ограничена и от изискванията, които поставят Великобритания и Франция пред германското обединение, а именно по-сериозен ангажимент към НАТО и Европейската общност.

Важен момент за втория етап във външнополитическия курс на страната са нормативните инструменти, заложиени с промени в конституцията. Затова са дадени примери за законодателни промени, свързани с по-голям ангажимент към ЕС, както и по-важните етапи на дебата за участие на германски военни в операции извън територията на страната.

Анализирани са и процеси, свързани с икономическото развитие на страната, които стават предпоставки за промяна във външната политика.

За две десетилетия икономиката на Германия се развива твърде бързо, особено в сравнение с нейните съседи. ФРГ отваря много нови пазари с Китай и Русия. Германия залага изключително на двустранните отношения дори в рамките на ЕС и става един от основните инвеститори и в Източна Европа, а в еврозоната – най-големият кредитор. Дебатът за икономическия потенциал и развитието на ФРГ доказва, че действията на политиците в първите две десетилетия след обединението успяват да постигнат националните цели за по-добро позициониране на страната на международната сцена.

За да се защити тезата за *нов трети етап във външната политика на ФРГ*, във втория подраздел детайлно са анализирани политически

³MAULL, Hanns W. Großmacht Deutschland? Anmerkungen und Thesen. In: Die Zukunft der Deutschen Aussenpolitik: Symposium Des Forschungsinstituts Der Deutschen Gesellschaft Für Auswärtige Politik. 19.10. 1992, Bonn: Europa-Union-Verlag.

изявления, които правят заявка за по-активна външна политика в периода 2013–2015 г.

Началото поставят речите на президента Йоахим Гаук, на външния министър Франк-Валтер Щайнмайер (ГСДП) и на военния министър Урсула фон Лайен (ХДС) по време на международната конференцията по сигурността през февруари 2014 г. в Мюнхен. Периодът на дебата съвпада с няколко големи международни кризи – конфликта в Украйна и кризата в Сирия, миграционен поток от Азия и Африка към Европа, терористичните атаки в Европа, икономическата криза в Гърция.

В изказванията на германските политици, на експертите и в публикациите ключов и повтарящ се е изразът „*по-голяма отговорност*”. Затова той може да бъде определен като *формулата на новия външнополитически курс* – промяна на позицията чрез поемане на лидерство с нови ангажменти, които не изключват икономическа и военна отговорност, като същевременно се отстояват националните интереси. Страната продължава да отстоява западните демократични ценности съвместно с досегашните партньори от ЕС и НАТО. От стратегическо значение за Федералната република са държави, чието развитие и чиито решения влияят върху нейните интереси и на световния ред.

Има два важни проекта, които поставят основите на вътрешнополитическия дебат за новата международна роля на ФРГ – теоретичната концепция „Нова сила, нова отговорност“ и инициативата за широк обществен дебат „Преглед 2014“ (Review 2014). В труда и двата проекта са разгледани за първи път в българската научна литература. В „Преглед 2014” основните теми са: външнополитическата роля на Германия, Европа, партньорите на Германия, човешките права, международният ред, кризи и конфликти.

Проследен е вътрешнополитическият дебат за новата външнополитическа роля на ФРГ, който се провежда на политическо, експертно и обществено ниво през 2014 година. Първите резултати от него – анализи и научни трудове, са публикувани през 2015 година и са обект на изследване във втория раздел на дисертационния труд. Очертани са новите теоретични концепции, които защитават тезата за „приемственост чрез промяна”.

Две големи кризи са първите предизвикателства, при които германските дипломати са принудени да действат, за да защитят тезата, че Германия е готова да поеме по-голяма отговорност. Това са: кризата в Украйна и анексирането на Крим от Русия и бежанската криза в Европа през лятото на 2015 г.

Въпросът за новата външна политика на ФРГ се оказва най-актуалната тема през 2014 година за медиите и за обществото в Германия, затова отзвукът в медиите е обособен в подраздел на втора част.

Информационният новинарски поток е конкуриран от сериозни дискусии в публицистични предавания, от много коментари и анализи по страниците на издания, които формират общественото мнение.

Интензивните вътрешнополитически дебати през 2014 г. постигат една от целите си – да привлекат общественото внимание и да направят външната политика на страната не само видима, но и актуална тема от дневния ред на германците.

Втора глава се фокусира върху политиката на ФРГ към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа. Тя има три раздела: „Германия и разпадането на Югославия“, „Политика на ФРГ в ЕС и в НАТО към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа“ и „Инициативата „Берлински процес“ за Западните Балкани“.

В първия раздел чрез *исторически подход* са проследени основни моменти от конфликтите в Югославия, които са ключови за вземане на

решения и водят до обрати в политиката на ФРГ – от „прибързаното“ признаване на независимостта на Хърватия и Словения, през дебата за германско военно участие по време на войната в Босна и Херцеговина, до първото включване във военни действия по време на конфликта в Косово. Изяснена е ролята на ФРГ като *подкрепящ партньор с пасивно участие* по време на конфликта в Босна и Херцеговина. Представени са и *стъпки към промяна за по-активна дейност* в разрешаването на кризи като дипломатическите инициативи – „Планът Фишер“ за Косовската криза и създаването на Пакта за стабилност в Югоизточна Европа. Разгледан е и приносът на ФРГ за първите стъпки на европейската политика по сигурност и отбрана, които са направени по време на конфликтите в бивша Югославия.

Вторият раздел не се фокусира върху двустранните отношения между ФРГ и постсоциалистическите държави от Югоизточна Европа, а върху общи политики на ФРГ към региона в контекста на европейската и евроатлантическата им перспектива. Посочени са някои конкретни примери, които онагледяват провежданите политики.

Европейската и евроатлантическата перспектива за страните в Югоизточна Европа идва като „последница“ от конфликтите в бивша Югославия. Тя е част и от външната политика на ФРГ за изграждане на стабилност в региона. След края на конфликта в Косово ФРГ развива т.нар. „политика на разбирателство“ в постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа. Целта е постигане на стабилност и мир, изграждане на демократични структури и правов ред, икономически реформи, защита на малцинствата и на човешките права. „Политиката на разбирателство“ е тясно свързана с европейската политика за разширяване, която сред приоритетите на външната политика на ФРГ.

Чрез анализ на оригинални документи и дълбочинно интервю с Кнут Абрахам – един от главните експерти и референт във федералното

канцлерство за Югоизточна Европа, в третия раздел на втора глава е представена новата инициатива „Берлински процес“ към държавите от Западните Балкани. Целта е да бъде защитена хипотезата за *завръщане на германския интерес към региона*.

„Берлинският процес“ започва през 2014 г. и е в подкрепа на шест държави от Югоизточна Европа. В българското публично пространство като цяло липсва информация за инициативата, оскъдни са и чуждестранните научни публикации за нея. През януари 2018 г. България поема за първи път председателството на Съвета на ЕС, а Западните Балкани са един от приоритетите на председателството. Затова е важно представянето на идеята и същността на „Берлинския дневен ред“ за Западните Балкани. За целта са проучени оригинални заключителни документи, декларации, речи и изказвания на участниците в конференциите в Берлин 2014 г., Виена 2015 г. и Париж 2016 г., официални прессъобщения на институциите и журналистически публикации като част от медийното отразяване на срещите. Съществен принос за разбиране на идеята и философията на инициативата е и проведено индивидуално интервю с един от главните експерти по проекта и референт във федералното канцлерство в Берлин за региона – Кнут Абрахам.

Емпиричният дял обхваща трета глава от дисертацията.

Тук се разглеждат медийният интерес и медийните подходи при отразяване на теми от постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа. Чрез контент анализ и дълбочинни интервюта са проучени информационните и специализираните предавания на Це Де Еф и на Дойче Веле ТВ по теми, свързани със страните от Югоизточна Европа.

Изборът на двете медии е определен от популярността им сред аудиторията. Це Де Еф е най-предпочитаната телевизия в Германия. Дойче Веле ТВ, която излъчва само за чужбина, е сред глобалните канали с най-

висок кредит на доверие сред аудиторията на постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа. Изследователският интерес към двете медии е породен и заради специфичните им задачи, философия и структура, които са представени в изследването. В разглеждания период Дойче Веле ТВ приема нов програмен план, който предвижда разширяване на аудиторията. В обществените медии е извършена структурна реформа, като е намален броят на политическите представители в контролните органи. Авторът е допуснат до учредителното заседание на новия Съвет на телевизията на Це Де Еф, както и в редакциите на медиите и има преки наблюдения върху работния процес и вземането на решения.

Трета глава се състои от два раздела, които имат по два подраздела. Първият раздел представя обща характеристика на германските обществени медии. Те представляват специфична система и са оформени във федеративна структура със сложна регулация.

За да се изясни по-добре тезата за *политическа необвързаност на обществените медии* във ФРГ, е разгледана специфичната система на обществено-правните медии. Специален акцент е *правният анализ* на законовата регулация, която възпрепятства създаването на „държавна медия“, а, от друга страна, регламентира обществени механизми за контрол. Потърсено е мястото на тези медии в класификацията на трите медийни и политически модела, която правят Халин и Манчини⁴ при сравняването на медийните системи. Обществените медии във ФРГ попадат в „демократично корпоративния модел“. Според определението на двамата изследователи те са институции, които имат съответните отговорности, покриват високи стандарти за професионализъм, затова влиянието им върху обществения и политическия живот е много по-съществено.

⁴HALLIN, Daniel C., and Paolo MANCHINI. Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics. Cambridge Univ. Press, 2004.

Двата подраздела разглеждат структурата, функциите и философията на Це Де Еф и на Дойче Веле, като са проучени оригинални документи, свързани със задачите и регулацията на медиите, представена е правната рамка, включени са и позиции на журналисти, изразени в дълбочинни интервюта по темата на изследването.

За да се защити подборът на тези медии и актуалността на темата, са представени промени, които настъпват в периода 2013–2014 г. Решение на Конституционния съд от 2014 г. налага законодателни промени за ограничаване на представителите на държавната власт в управлението на медиите. Промените влизат в сила от 2016 г. и водят до структурна реформа на обществените медии. В същия период започва новата програма за развитие на Дойче Веле (2014–2017), която представлява изследователски интерес, за да бъде разкрита ролята на медията като инструмент на публичната дипломация. В програмата на медията специално е отбелязан интересът ѝ към Югоизточна Европа и по-специално като приоритетни са посочени държавите от Западните Балкани.

Тенденциите в отразяването на теми от постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа и анализът на специализираните предавания на Це Де Еф и на Дойче Веле ТВ са представени във втория раздел на трета глава от дисертацията.

Представени са и някои медийни теории, които помагат при анализа на съдържанието и аргументират изводите от проучването.

Втория раздел също е обособен с два подраздела, които представят поотделно анализите на предаванията на Це Де Еф и на Дойче Веле.

Проучването е фокусирано върху изследване на видеосъдържанието на телевизионните програми на Дойче Веле ТВ на немски език и на обществената телевизия Це Де Еф за периода 2013–2015 г. Проведени са и дълбочинни интервюта с главни редактори и представители на двете медии.

Целта е да се установи дали *по-активната дипломация поражда по-голям медиен интерес към региона* и какви са подходите в отразяването на теми от Западните Балкани от германска медия, насочена към аудитория в страната, и от германска медия, насочена към аудитория извън страната.

Методологията на изследването включва: 1. проучване на първични източници – оригинални документи, закони, прессъобщения и др.; 2. „поглед отвътре” – индивидуални интервюта; 3. контент анализ на телевизионни репортажи на Дойче Веле ТВ и на програмата на Це Де Еф в периода 2013–2015 г.

В периода на изследването 2013–2015 г. са регистрирани *1629 материала*, които са анализирани със специално разработена за целта регистрационна карта.

Единицата за анализ е репортажът. Той е измерен според продължителността му в минути. Идентифициран е по дата, тема, автор, предаване и т.н.

Изследователската хипотеза е, че медийното отразяване на теми от Балканите в изследвания период е фрагментарно и преди всичко е подчинено на събитийността, а не толкова на политическия дневен ред. В контекста на кризи то е, от една страна, *закъсняващо/изоставащо*, но от друга – *събужда нов интерес към региона*. Така новите етапи в политическия дневен ред съвпадат с нов етап в медийното отразяване на региона, определено от актуалността на световните кризи. Създава се усещане за паралелност и съвпадение между медийния и политическия интерес.

Обобщени резултати от изследването

Проучването на репортажите в програмата на Це Де Еф и на Дойче Веле в периода 2013–2015 г. показва, че за разлика от германската дипломация, която насочва вниманието си към Западните Балкани и прави стъпки за по-активна роля в региона, интересът на медиите е въл, а отразяването – инцидентно и фрагментарно.

Емпиричното изследване върху специализираните предавания на Це Де ЕФ и Дойче Веле ТВ показва следните резултати:

1. По-слаб интерес на обществената медия Це Де Еф към теми от постсоциалистическите държави от Югоизточна Европа в сравнение с останалите световни теми и кризи, които доминират в програмата. Това създава усещането за следване на теми от глобалния информационен поток, но и за *изоставане* в информационното покриване на региона, особено при появата на кризи или събития, които са важни в контекста на случващото се в Европа и света. Като цяло липсва фокус върху постсоциалистическите държави от Югоизточна Европа в специализираните предавания на Це Де Еф.
2. Изборът на международните теми се определя от дневния ред на по-големи международни и европейски събития като бежанската криза, разширяването на ЕС, миграцията от тези държави към ФРГ и т.н., както и от важността им за германската аудитория.
3. Анализът на специализираните предавания на Це Де Еф откроява *информационния подход* като водещ в представянето на теми от постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа. В същото време прави впечатление известна *еднотипност* на темите.
4. При анализа на предаванията на Дойче Веле се откроява *европейският ъгъл на репортажите*, свързан с политиката на

разширяване на ЕС и в контекста на европеизацията на Дойче Веле като медия.

5. *Инцидентното отразяване* от региона е частично компенсирано със задълбоченост на репортажите. Материалите са изцяло авторски и се различават от дневния ред и тона на „мейнстрийм“ медиите.
6. Друг подход може да бъде определен като „*изоставащо*“ или „*наваксващо*“ *отразяване* на темите от региона. Усещането е за медийно отразяване, което догонва политическия дневен ред, т.е. медийният интерес е *закъсняващ* и *наваксващ*.

Новият етап във външната политика на ФРГ съвпада с нов етап и в развитието на Дойче Веле. Четиригодишният план на медията предвижда увеличаване на международната аудиторията, по-активно присъствие в кризисни региони, както и по-добра позиция сред глобалните медии. Затова може да се говори за паралелност на процесите в германската дипломация и в медията Дойче Веле като част от културната външна политика на ФРГ. Но законовата рамка и структурата на Дойче Веле гарантират независимостта ѝ като медия и не се стига до политическа симбиоза. Тази независимост е видна в редакционната политика, подбора и отразяването на теми и в съдържанието на програмата.

Основни изводи

Дисертационният труд изследва и анализира процесите, причините и събитията, които дават основание да бъде определена годината 2014 г. като начало на нов етап във външната политика на ФРГ и той да бъде определен като „стратегически“ за бъдещата позиция на страната в международните отношения.

Промяната във външнополитическото поведение на Федералната република е продиктувана от вътрешни и външни фактори: вътрешнополитически процеси, икономическия растеж на страната и търсене на нови пазари за бизнеса, обществените очаквания, нарасналата роля на ФРГ в Европейския съюз, предизвикателствата на новите световни кризи и очакванията на партньорите.

Една от целите, които си постави изследването, бе да анализира ключови външнополитически задачи и етапи в развитието на външната политика на ФРГ след 1990 г.

Периодът от обединението на страната до парламентарните избори през есента на 2013 г. може да бъде определен като „преходен“ или „подготвителен“ за външната политика на ФРГ. В дисертационния труд са представени и анализирани събитията и процесите, които настъпват през 2014 г. и които дават основание за рамкиране на преходния период от 1990 г. до 2014 г.

Обединението на страната превръща Германия в географски център на Европа и в държавата с най-голямо по брой население в ЕС. ФРГ връща външнополитическия си суверенитет. Страната има всички предпоставки да стане важен политически и икономически фактор, а това събужда страхове в Европа и спомени от двете световни войни. Затова в първите години външната политика на страната е насочена към това да спечели международно доверие. ФРГ често заема ролята на „надежден“ и на „подкрепящ партньор“. Но са направени и ходове, определени от партньорите като грешни – „дипломацията на чековата книжка“ по време на войната в Персийския залив и прибързаното признаване на независимостта на Хърватия и Словения.

Развитите теоретични концепции през 90-те години на XX век предсказват преходния период, ограниченията, които са наложени както от външни, така и от вътрешнополитически фактори, и очертават възможните

рискове и насоки за провеждане на по-активна германска външна политика (Маул, Бредоу, Хакер, Хитц).

Ако през 90-те години германското общество все още е скептично дали страната му трябва отново да влезе в лигата на „великите сили“, то социологическите проучванията в периода 2013–2015 г. показват, че обществото вече „изисква“ по-голям международен ангажимент на ФРГ.

Политическият елит бързо разпознава обществените нагласи и благоприятните фактори. Проведеният широк обществен дебат по проекта „Преглед 2014“ поставя вътрешнополитическите основи за началото на промяната.

На поредица международни форуми и знакови годишнини германските политици дават и външнополитическата заявка за промяната.

Първите стъпки за политика на „по-голяма отговорност“ са направени при новите кризи, с които трябва да се справят Европа и светът – Украйна и анексирането на Крим от Русия, финансовата криза в Гърция, бежанския поток към Европа, терористичните атаки в европейски градове. Международните събития и задълбочаващите се конфликти катализираха взимането на нови външнополитически решения.

Важно е да се подчертае, че в настъпилия нов етап ФРГ запазва политиката на институционална обвързаност с ЕС и НАТО и се въздържа от самостоятелни действия. Инициативите, които страната започва, са в традициите на многостранната дипломация. Така ангажираността на ФРГ към процесите в ЕС допринася и за нарастващо влияние на Съюза като фактор в международните отношения.

Изследваните дебати и нови концепции за бъдещата външна политика дават основание да се направи заключението, че ФРГ продължава да следва формулата „Приемственост чрез промяна“. Основание за това твърдение е фактът, че в ключовата концепция за нова външнополитическа роля са запазени познати приоритети, както и

стратегически партньори. В същото време има заявка за по-широк хоризонт на идеи и политически действия.

По време на войните в Югославия Германия взе решения, които оказаха влияние и промениха външната ѝ политика. В новия етап ФРГ отново обръща поглед към региона. В традицията на Източната политика на Вили Брант и мотото ѝ „Сближаване чрез промяна“ през 2014 г. Берлин постави началото на инициатива за страните от Западните Балкани и на подкрепата им по пътя им към ЕС с мотото: „Сближаване чрез диалог“. Година по-късно ФРГ и Великобритания започнаха и съвместна инициатива за подкрепа на реформите в Босна и Херцеговина. Новият по-активен ангажимент е свързан с желанието на страната за стабилност в региона, както и за овладяване на мигрантския поток от тези държави към Федералната република.

Друга цел на дисертацията бе чрез емпирично изследване да установи дали по-активната германска дипломация към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа поражда по-голям медиен интерес, както и кои теми от региона привличат обществен интерес.

Във втория фокус на изследването са програмите на глобалния канал Дойче Веле ТВ и на обществената телевизия Це Де Еф.

Изследването потвърди хипотезата, че политиците разпознават по-бързо от медиите възможните кризи и проблеми, свързани с региона, и предлагат решение. Т.е. като част от „демократично корпоративния модел“ на Халин и Манчини, медиите запазват автономност от държавно/политическо влияние и при тях има слаба „политическа паралелност“⁵, което е видно в медийното съдържание. Изводът осветлява друг съществен проблем за медиите – „общото ориентиране“ помежду им при подбора на

⁵HALLIN, Daniel C., and Paolo MANCHINI. Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics. Cambridge Univ. Press, 2004, 46–66.

теми (Крюгер и Бенет)⁶. Този проблем създава предпоставки за изоставане по ключови теми, които не са част от общия медиен дневен ред. „Наваксването“ им е предпоставка за обществена критика и спад на доверието в качеството на редакционната работа.

В периода 2013–2015 г. телевизионните репортажи от този регион присъстват инцидентно в информационните и специализираните предавания на двете телевизии. Освен емпиричното изследване това се потвърждава и от проведените интервюта с представители на двете медии.

Открояват се и два типа ограничения и при двете телевизии:

- Организационни – кореспондентите за Югоизточна Европа и на двете телевизии не са в региона. Кореспондентското бюро на Це Де Еф е във Виена, а кореспондентът на Дойче Веле ТВ за Балканите – в Берлин (като медията работи и с репортери на свободна практика). Екипите и на двете телевизии се налага да покриват по-голям регион от деветте държави, разгледани в изследването.
- Тематични – повтарят се едни и същи теми и при двете телевизии. Тези теми не са свързани с новинарския поток.

Три са основните теми, които привличат по-голям медиен интерес през 2013–2015 г.: присъединяването на Хърватия към ЕС; миграцията на роми от България и Румъния към ФРГ и отпадането на ограниченията на достъпа до трудовия пазар за гражданите на двете държави; Балканският маршрут на бежанците от Близкия изток и Африка. Бежанската криза провокира вниманието на двете медии към региона, но то е насочено само към бежанците.

В изследваните репортажи липсват такива, свързани с инициативата „Берлински процес“. Възможно обяснение на тази липса на интерес е

⁶ Германският медиен изследовател Уго Крюгер формулира тезата за „ориентирането“, според която медиите произвеждат сходно съдържание и правят сходен избор на теми, защото гледат едни от други. Сред причините са посочени сходните редакционни структури и фактори за избора на новини – б.а.

подходът на двете медии да представят процеси, свързани с обикновените хора в държавите от региона. Друго възможно обяснение е, че активната германска дипломация към региона не е интересна за немскоговоряща аудитория. Основание за това са големият брой онлайн публикации за двете инициативи от местни журналисти в сайтовете на Дойче веле на съответния език.

Анализът на темите открива следните общи подходи в медийното отразяване на региона от двете телевизии:

- ✓ Европейски ъгъл на репортажите;
- ✓ Инцидентно отразяване на теми;
- ✓ Изоставащо/навакстващото отразяване на проблемни теми.

Тези подходи открояват слабости като:

- ✓ Фрагментарност;
- ✓ Еднотипност на темите.

А слабостите пораждаат рискове от:

- ✓ Едностранчивост;
- ✓ Монотонност;
- ✓ Изграждане на стереотипи.

Отново се потвърждават характеристиките на „демократично корпоративния модел“ (Халин, Манчини), където професионализмът и общественият интерес са определящи за медиите. Но, от друга страна, се потвърждава и концепцията за т.нар. „мисионерска роля“ (Донсбах, Кьохер)⁷, според която медиите са склонни да заемат позиция и така въпреки задълбочените си проучвания, да създават риск от субективност при представяне на теми.

Изследването е моментна снимка на медийното отразяване на региона от двете германски медии. Констатациите в него могат да бъдат полезни,

⁷SPONAR, Karla. Besser verbunden? Botschaften aus der globalisierten Medienlandschaft. In Handbuch International Media Studies. DW Akademie, VISTAS Verlag, Berlin, 2011, 70–88.

като поставят на дебат възможните рискове в медийното отразяване и провокират професионален диалог между журналистите от региона и колегите им от ФРГ.

Анализът върху външната политика на ФРГ към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа и медийното изследването на темите от тези страни в периода 2013–2015 г. дават основание да се направят следните *основни изводи*:

1. Вътрешнополитически фактори и външнополитически процеси дават основание да се датира нов етап във външната политика на ФРГ, който започва през 2014 г.
2. В периода 2013–2015 г. ФРГ започва по-активна външна политика към постсоциалистическите държави в Югоизточна Европа и по-специално към Западните Балкани, като успява да привлече и европейския интерес към региона.
3. Медийното отразяване на теми от постсоциалистическите държави от Югоизточна Европа в изследвания период е фрагментарно и преди всичко подчинено на събитийността, а не толкова на политическия дневен ред. В контекста на кризите то е, от една страна, закъсняващо, но, от друга, събужда нов обществен интерес към региона едва с бежанската криза по балканския маршрут през лятото на 2015 г.
4. Новите етапи в политическия дневен ред съвпадат с нов етап в медийното отразяване на региона, определено от актуалността на световните кризи. Има усещане за паралелност между медийния и политическия интерес, но не за взаимно влияние.

Изводите от емпиричното изследване на присъствието на темите от Югоизточна Европа във водещите германски телевизии разкрива възможни „клопки“, които създават предпоставки за изграждане на

нагласи и следване на стереотипи, както и за вземане на грешни политически решения към регион, който през последните години не е привличал медийния интерес. В този смисъл изследването може да бъде полезно, като постави темата за дебат и помогне за изграждане на по-интензивен професионален диалог между журналистите от региона и колегите им от ФРГ.

Приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд е първи опит в българското научно пространство да се дефинира наличието и проявленията на нов етап във външната политика на ФРГ и да се систематизират ключови процеси и тенденции в този начален период (2013–2015).

1. В настоящето изследване са интерпретирани и анализирани най-новите необхванати досега от български изследователи концепции за развитието на външната политика на ФРГ. Също така са въведени в научно обръщение най-нови публикации в научната литература на немски език от разглеждания период.
2. В научната литература на български език досега липсва информация за германската инициатива „Берлинския процес“ към Западните Балкани. Въвеждането в научно обръщение на тази инициатива е важно и в контекста на поставянето на Западните Балкани сред приоритетите на българското председателство на Съвета на Европейския съюз през 2018 г.
3. При разработването на изследователския проблем за външната политика на ФРГ и отразяването ѝ от двете водещи медии е използван оригинален подход, който комплексно съчетава теоретичен и исторически подход за представяне на научни концепции за развитието на външната политика, проучване на оригинални документи, провеждане на индивидуални дълбочинни интервюта и преки наблюдения, както и на емпирично проучване на теми, свързани с външната политика на ФРГ в две от водещите германски медии.
4. В научно-практически аспект се доказва, че паралелът между външната политика и отразяването ѝ в медиите поражда по-голям обществен интерес и по-голяма чувствителност към

международните теми. В изследвания период се наблюдава политическа активност на германската дипломация към държавите от югоизточна Европа, но слаб медиен интерес, който да насочи общественото внимание към региона.

Анализът на информационните и актуалните предавания на две от големите обществени телевизии – Це Де Еф и Дойче Веле, обхваща период на обществен дебат във ФРГ за доверието в медиите и съвпада с подобен дебат за загубата на доверие в българските медии. С настоящия труд се осветляват сходни проблеми, свързани с професионалното отразяване на теми, но се представят и процеси, които водят до промени за подобряване на журналистическата работа. В този смисъл изследването може да стане повод за научен дебат – какво може да бъде взето като пример за възстановяване на доверието в медиите и приложено в българската медийна среда. От друга страна, дисертационният труд повдига по-общо въпроса за работата на журналистите в Европа, които отразяват международни и европейски теми, и предлага професионален дебат за това как тя може да се подобри, за да се избегне стереотипизиране.

Научни публикации по темата на дисертацията:

Дебатът в Германия за нова външна политика на страната, *Годишник на ФЖМК*, т. 22/2016, 189–210.

Дойче Веле-ТВ и подходи в отразяването на теми от Западните Балкани (2013-2015), *Годишник на ФЖМК*, т. 24/2017, 271–292.